

KONDOR ÁGOTA

Tanítási, oktatási elvek az Erdélyi Római Katolikus Státus iskoláiban a század elején

Pál István c. apát kanonok, az Erdélyi Római Katolikus Státus tanácsának előadásainak alapján¹

Abstract: Educational and disciplinary principles in the schools of the Transylvanian Catholic Status based on the discourses of the honorary canon Pál István. The lectures and writings of Pál István clearly express those ideas and conceptions that defined the most essential principles of discipline in the Transylvanian Catholic schools at the beginning of the 19th century. The aforementioned lectures provide a mesmerizing insight into the most outstanding problems of the era by describing the powerful impact of liberalism on the education and the considerable efforts made to sustain the true values of the Catholic community in Transylvania.

Key words: *education, 19th century, Transylvanian Catholic Status, youth, school*

A háromszéki Szentkatolnán született Pál István pápai prelátus, címzetes apát és tiszteletbeli kanonok, a bukaresti parlament szenátora, az erdélyi római katolikus Státus referense tanulmányait Kézdivásárhelyen, Kolozsváron, Gyulafehérváron végezte és Egerben fejezte be. Noha nem volt püspök, de mint széles látókörű székely, fájának minden jó tulajdonságát egyesítő egyházi férfi, akinek kezében összefutnak a kiterjedt egyházmegye gazdasági, tanügyi szálai, a belső reformmozgalmak erdélyi kivitelezője. Jellegzetes alakja, határozottsága, nagy munkabírása a közéleti nagyságok közé emelte. Mint az Erdélyi Római Kato-

¹ PÁL István: *Tanításügyi beszédek*, Becsek D. fia nyomda, Székelyudvarhely 1913.

likus Státus referense, előadója beszédeiben híven tükröződnek azok az elvek, eszmék, amelyek meghatározták a kor oktatási és nevelési irányelveit a felekezeti, ezen belül is hangsúlyosabban a státusi gimnáziumok oktatási-nevelési irányvonaláiban.²

Az Erdélyi Katolikus Státusnak nagy szerepe, vitathatatlan érdeme volt az erdélyi, majd később a romániai felekezeti és kisebbségi oktatásban. A történelmi kényszer kialakította intézmény annak köszönheti létét, hogy a szinte teljesen protestáns Erdélyben a kis katolikus közösség ügyeit a protestáns fejedelemségek idején a főleg világi katolikus főnemesekből álló szervezet intézte, mert 1713-ig katolikus püspök nem működhetett. Jogszerűen 1653 óta létezett, amikor II. Rákóczi György jóváhagyta státusgyűlések határozatait, köztük az 1572-ben hozott törvényt, mely szerint a római katolikus vallás is bevett vallás lett, s egyházi, iskolai és alapítványi ügyeit önálló gyűléseken intézhette. Ettől kezdve az egyháziak a világi hívekkel közösen tanácskoztak, intézkedtek az egész egyházmegyét érintő ügyekről, különösen az erdélyi országgyűlések idején. Az országgyűlésnek előterjesztéseket tettek, sérelmek ellen tiltakoztak s közvetítve az országgyűlés és a római katolikusok között, igyekeztek az egyház ügyét előbbre vinni. Alapítványokat, iskolákat létesítettek, ingatlanokat szereztek vissza, vikáriust választottak s fölügyeltek az egyes egyházközségek működésére. A fejedelemség megszűnésével az Erdélyi Római Katolikus Státus megszilárdult és fejlődött: 1711-ben három egyházi és néhány világi képviselőből létrehozták az állandó *igazgatótanácsot*. Az Erdélyi Római Katolikus Státus

² BOROS Fortunát: *Pál István (1854–1935)*, In: Erdélyi katolikus nagyok (szerk. Bíró Vencel–Boros Fortunát), Szent Bonaventura könyvnyomda, Kolozsvár 1941. 169–171.; FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. Szent István Társulat – Verbum. Budapest–Kolozsvár 2009. 365.

működése 1767–1848 között, a Catholica Commissio idejében sem szünetelt, csak hatásköre csökkent.

1848-ban Kovács Miklós püspök szervezőgyűlést hívott össze, amely kidolgozta az Erdélyi Római Katolikus Státus szabályzatát, újra fölállított egy 24 tagú állandó bizottságot. Királyi jóváhagyást csak 1867-ben nyert a szabályzat, mely szerint a Státus mint egyházmegyei önkormányzat az általa kezelt egyházmegyei alapokból az állami törvényekkel összhangban egyházakat, iskolákat és hozzájuk kapcsolódó más intézményeket tarthat fenn, és segítséget nyújthat az erdélyi püspöknek a katolikus tan- és nevelésügy kérdéseiben és a katolikus közszellem kialakításában. A Szentszék 1895-ben szokásjog alapján tudomásul vette a Státust. Működését a S. Congregatio Concilii 1904. VI. 1-jén hagyta jóvá.³

Így Erdélyben megvalósult az egyházi iskolák függetlensége. A plébániai iskolákat az egyházközségek, az elemi iskolákat az elemi iskolai alap támogatta (pénz hiányában a püspökök ezt magánvagyonukból pótolták, gr. Mailáth Gusztáv Károly minden vagyonát az iskolákra költötte).⁴ A gimnáziumok és a mellettük működő fiúnevelő intézetek teljesen önálló vezetés alatt álltak, főhatóságuk az Erdélyi Római Katolikus Státus volt. Ide tartozott a kolozsvári, brassói, csíksomlyói, gyulafehérvári, kézdivásárhelyi, illetve kantai, marosvásárhelyi, udvarhelyi, az erzsébetvárosi és szamosújvári gimnázium. Közmegegyezés alapján a kolozsvári gimnáziumban a piaristák, a kantai gimnáziumban a minoriták tanítottak, a többiben egyházmegyei papok, illetve világi tanárok. A státusi gimnáziumokba vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül mindenkit felvettek (pl. az

³ KUSZÁLIK Péter–MARTON József: *Erdélyi Római Katolikus Státus*. In: Magyar Katolikus Lexikon III. Szent István Társulat Könyvkiadó. Budapest 1997. 203–204.

⁴ LÉSTYÁN Ferenc: *A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között 1920–1940*, Kolozsvár, 159.

1911–12-es tanévben a 2497 nyilvános és 92 magántanuló közül 1891 volt katolikus, a többi más vallású).

Az iskolák fenntartását az erdélyi római katolikus tanulmány-alap segítette. Anyagi fedezetül a kolozsmonostori, váralmási, radnóti és alsóbajomi uradalom szolgált. Ezt kiegészítette a kantai és brassói gimnáziumok magánvagyon.

A Státus, hogy alapjai értékállandóságát biztosítsa és a katolikus oktatáshoz és neveléshez szükséges anyagi háttérrel tudja biztosítani, a vagyonát birtokokba fektette és folyamatosan gyarapította.

Az egyesületek, az egyházi alapok nagyon sokat segítettek az oktatásban nevelésben. A csíksomlyói katolikus főgimnázium értesítőjében ezt olvashatjuk: „A nevelés-oktatás ügye iránt érdeklődő közönség áldozatkészségének országszerte sok hazafias és örökbecsű eredményeket köszön a tanügy s vele együtt a nemzeti ügy. Nem akarom ezeket felsorolni, csupán azokról kívánok általánosságban szólni, melyek minket, székelyeket közvetlen közletről érdekelnek. A hazafias áldozatkészségnek örökre szóló emlékoszlopai azok az alapítványok, melyeket a székelység jótétevei és hazafias erényekben is gazdag fiai fajunk mivelődésére s ez által a nemzeti eszme őrizetére és megszilárdítására bölcs belátással a régebbi időben és a közelmúltban közkincképpen letettek. Túlzottnak látszik, pedig a körülmények igazolják azt az állítást: hogy a székelyföldi középiskolák és a velők kapcsolatos alapítványok nélkül hazánk Erdélyi részének magyar jellege idáig már elenyészett volna. Hiszen úgy is mindig gyenge lábbon állott. A székely nemzet nemcsak védbástyája volt a magyar hazának, hanem éltető forrása is, mely a belőle keletkező intelligentiának mindig nyugatra irányuló lassú áramlatával Erdély magyar jellegét állandóan táplálta és erősítette. S ez a hatás a mivelődési tényezőknél, az iskoláknál s nevezetesen az ezekkel kapcsolatos alapítványoknak köszönhető. Ezek nélkül hamar

megszűnnék a nyugat felé irányuló lassú áramlás, mely pedig a nemzeti életerőnek folytonos gyarapodását és felfrissülését eredményezi, szemben a keletnek irányuló, nem is lassú, hanem bő áramlattal, melyről – fájdalom – mindnyájan tudjuk, hogy állandó vérveszteséget és sorvadást jelent. Csak ezen alapítványok támogatásával lehetséges, hogy olyan vagyonú székely szülők sarjai is tanulhatnak és az intelligens osztályba emelkedhetnek, akik ezek nélkül fiaik középiskolai taníttatására alig gondolhatnának. A ki a székelyföldi s köztük a csíksomlyói főgymnasiumi szerepét és hivatását csak abban látja, hogy benne és általa sok székely családnak gyermekei az általános műveltség bizonyos mértékéig emelkedvén, kenyérkereső pályákhoz juthatnak, az nem lát elég mélyen, mert nem néz kellő magaslatról s e miatt ezen iskolák missióját nem képes átpillantani és felfogni. Hát az a sok székely pap és tanító, a kik a nevelés és oktatás csaknem egész erdélyi terrenumát elfoglalva tartják, az a sok jogász, a kik az igazságszolgáltatás és közigazgatás különböző ágaiban működnek, továbbá az orvos, mérnök, erdész, bányász, a kik itt szerzett középiskolai tanulmányaikra épített szakképzettségeikkel az ország különböző részeibe szétoszolva, egy-egy positiót elfoglaltak, csupán az egyéni boldogulás és érvényesülés egy-egy esetének szempontjából jöhetnek tekintetbe? És nem a magyar nemzeti állameszme pilléreinek s együttvéve egy folyton megújuló oszloprendszernek tekintendők? Hála és kegyelet azok emlékének, a kiknek jóvoltából az intelligentia közé sorakozhattak és a magyar hazának feltétlenül megbízható támaszai lehettek! Ha szükség van ilyenekre a jelenben, vajjon nem lesz-e még fokozottabban a jövőben? Bizonyára lesz. Még pedig hova-tovább mind nagyobb és nagyobb készületséggel kell felvonulniok és az eddig elfoglalva tartott tért tovább is megtartaniok. De hogy ezt tehesék, hogy az általános előhaladásban, az egyre fokozódó követelmények által támasztott versenyben helyüket ezután is el-

foglalhassák és tovább is sikerrel megállhassák: a székely művelt társadalomnak nemes feladata és hazafias kötelessége, hogy saját fiainak támogatására siessen.”⁵

Pál István c. apát-kanonok az Erdélyi Római Katolikus Státus Igazgatótanácsának előadója volt, aki a konferenciákon, státusi iskolák ünnepi alkalmain, gyűléseken mondott beszédeiben a kor kérdéseire, problémáira keresi a választ és megpróbál irányt mutatni a liberális gondolatokkal, eszmékkel „fertőzött” zűrzavaros időkben.

Pál István beszédeit tanulmányozva (72 beszéd) először a két alapelv tűnik ki hangsúlyosan: a katolikuság és magyarság. Minden beszédeben ez a két főtéma megjelenik.

Mivel a státusi gimnáziumok sajátos helyzetük miatt autonóm kormányzású intézetek és ennek értelmében magától értetődő, hogy magyar, „ebben a tekintetben intézeteink szelleme semmi kívánnivalót sem hagy fenn, mert hiszen intézeteink a szó szoros értelmében vett magyar intézetek, bennük magyar minden, tanár és tanítvány egyformán, aminthogy ez másképp nem is lehet. (...) Mi nem tanuljuk a hazafiasságot másoktól és mi nem erőlködünk magyarok lenni, mert mi magyar hazafinak születünk.”

Az intézmények katolikusok: „mi az oktatásban a nemzeti érzés ápolása mellett a legnagyobb súlyt a keresztény khatolikus vallásos érzés ápolására helyezük, az összes oktatásnak erre kell irányulnia, ezzel szemben semmit sem szabad tenni. Ez a mi kánonunk, melyhez szabnunk kell eljárásunkat. A programba felvett tárgyak is ezeket a szempontokat veszik figyelembe.”⁶

⁵ A Csíksomlyói róm. kath. főgymnázium értesítője az 1901–1902 tanévről. Közli Pál Gábor igazgató. mek.oszk.hu

⁶ Uo. 7.

Az is központi gondolatként szerepel beszédeiben, írásaiban, leveleiben, hogy miért tarja fontosnak azt, hogy a státusi tanárok (de nem csak) egyesületekbe, egyesületekbe szerveződjenek. Már a kezdetekkor a státusi gimnáziumok, iskolák tanárai, tanítói szükségesnek vélték, hogy egyesületet hozzanak létre. Fontosnak tartották az együttműködést. Ennek célja volt a hasonló gondokkal, problémákkal küszködő tanárokat egymáshoz közelebb hozni: az alapszabályai szerint a cél

a) középiskolai oktatás, nevelés, közigazgatás ügyét figyelemmel kísérni,

b) a vallásos eszméknek a nevelésben való következetes keresztülvitelére ajánlkozó utakat és módokat megbeszélni, hogy ifjúságunk igaz katolikus meggyőződést és önértetet vigyen magával a gondozásunk alatt lévő intézetekből az életbe.

Pál István a székelyudvarhelyi kongresszuson mondott beszédében felhívja a tanárok figyelmét arra, hogy mindent lehet katolikus szellemben tanítani, sőt másként nem is lehet: „mert minden szavunkat, tettünket a meggyőződésünk áthatja, ha tehát katolikus meggyőződés van bennünk, akkor lehet (és nem tudunk másként) katolikus szellemben oktatni, nevelni.” Ugyanakkor felteszi a kérdést: Szükség van-e erre? És válaszol is rá: „Uraim! Nézzenek szét maguk körül az életben, ez adja meg a szomorú feleletet, hogy mennyire nem katolikusok ma az emberek sem szavaikban, sem tetteikben, sem magán, sem nyilvános életvitelben és különösen társadalmi életvitelben. Igenis, tehát szükséges!”⁷

c) a státus intézeteinek állapotáról, berendezéséről, életéről helyi szemle alapján közvetlen tapasztalatot szerezni, azt a tanügy javára értékesíteni és a tanároknak a kollegiális érzést ápolni

⁷ Uo. 14.

d) a tanárok társadalmi és anyagi helyzetének javításán munkálkodni.

Itt megjegyzi Pál István, hogy olyannak kell lennie a tanár társadalmi életének, hogy ezáltal a tanári állás iránt a társadalom becsülését érdemelje ki. A tanárnak mint a szellemi élet munkásának függetlenségét a hivatali viszony tiszteletben tartása mellett minden irányban meg kell őriznie, fenn kell tartania még akkor is, ha ezért neki kellemetlenséget, talán támadásokat is kell tapasztalnia. A független tanárnak csak a szellemi kiválóság imponálhat, a tisztesség, a becsület, melynek ő is a munkása.

Kézdivásárhelyen 1903 áprilisában elmondott beszédében külön kitér arra, hogy az általános tanítási elvek mellett a nemzet lélektanára is tekintettel kell lenni. Példának hozza fel a székely ifjúságot. „Nekem tudnom kell azt, hogy itt a székely ifjúsággal van dolgom, a melynek nevelésében, oktatásában a székely ember lelkülete ki nem hagyható. Aki nem tudja, hogy hogyan kell a katolikus ifjúságot keresztény szellemben, a székely ifjúságot magyar szellemben nevelni, az ne fogjon hozzá (...) a történet tanításánál például figyelembe kell venni, hogy olyan nép fiai között vagyunk, melynek hagyományain ma is nagyban lelkesül a székely, történeti tudatban, a nemzet történetének szellemében.

A székely nemzet művelésében az iskolának nagy szerepe van. Helyes neveléssel nagyon sokat lehet tenni e nép erkölcsi felemelkedésére és jólétére.”

A marosvásárhelyi státusi gimnázium szentelési ünnepségén (1905. nov. 4) elmondott beszédében a jellemfejlesztés fontosságára tér ki. Beszédében kiemeli, hogy minden életnek kell legyen célja, ezt a célt az ember rendeltetéséhez mérten a földön ki-ki maga tűzi ki. Ehhez egész emberre van szükség, ezt pedig nevelni kell. Hogyan? Úgy, hogy figyelembe vesszük, hogy az ember nemcsak testből, hanem lélekből is áll. A jó pedagógus gondot fordít tanítványai lelki és testi nevelésére, képzésére. Ez

megegyezik az egyház szellemével is: *A cunctis nos mentis et corporis defende periculis...Concede nos famulos tuos perpetua mentis et corporis sanitate quadere. Nemesebb lévén az embernek a testénél a lelke, különös gondot kell fordítani a lélekre. Az oktatásnak és a nevelésnek együtt kell járnia, azért az intézeteink (státusi gimnáziumok és katolikus iskolák): tan- és nevelő intézetek. Ugyanúgy, ahogyan a hittan és az erkölcsstan. Az egyik megtanítja, hogy mit, a másik meg azt, hogy hogyan. A keresztény tanítás „Nem az megy be a mennyek országába, aki azt mondja Uram, Uram, hanem az, aki cselekszi Atyám akaratát.” vagy Szent Pál tanításában: Nem a törvény hallgatói igazulnak meg, hanem a cselekvői, vagy Nagy Szent Gergely pápa tanítása: „Ille etenim vere credit, qui exercet operando, quod credit. Vera etenim fides est, que in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim, quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: Qui cofitentur, se nosse Deum, factis autem negant. (Hom 29)*

Elengedhetetlen, hogy az embernek tetteiben, cselekvésében az nyerjen kifejezést, ami lelkében, belsejében él. Az ilyen jellemes ember. Az ilyenről tudjuk, hogy kivel van dolgunk. Ez pedig nagyon fontos. Mennyi mindenféle bajnak, kellemetlenségnek tudnánk elejét venni, ha az emberek bizalommal, nyílt jellemmel, őszintén állnának egymással szemben. A jellemes ember meggyőződése szerint cselekszik, attól nem áll el, nem inog nádszál módjára.

1906-ban Csíksomlyón elmondott beszédében Pál István a Mária-kultusz pedagógiai jelentőségét hangsúlyozza. Beszédében kiemeli, hogy Mária első szent királyunk óta a mi anyánk, a magyarok Nagyasszonya. Kiemeli ennek jelentőségét, hiszen az erdélyi magyarok valóban béke idején a családban, háború idején a veszélyben, imádságuk között a templomban mindig ott van. Végigkíséri ünnep- és hétköznapijait az erdélyi magyarság-

nak. Az a szellem – vallja a kanonok –, amelyben a katolikus ifjúságot neveljük, a kereszténység szelleme, ebből pedig a Mária-tisztelet nem hiányozhat, és itt nem egyszerű pietizmusról van szó, hanem az emberi élet valóságáról. Mária életének minden mozzanata (szeplőtelenége, anyasága, szenvedése) végigkíséri mindennapjainkat. Nincs pedagógiai elv vagy rendszer, ami ezt felülmúlhatná – mondja Pál István. Ugyancsak ezeket a gondolatokat emeli ki, valahányszor a Mária Kongregációról beszél.

Beszédeiben nagyon gyakran történelmi példákkal hozakodik elő, sőt több esetben kitér arra, hogy a történelem oktatásának milyen fontos szerepe van az ifjúság nevelésében. Különösen a nemzet nagyságainak életéről szóló tanítást tartja fontosnak, mert úgy véli, hogy bennük leginkább érvényesül az a szellem, amelytől a nemzet aspirációi át vannak hatva és a rájuk való hivatkozás a nemzeti büszkeség, amely csak akkor jogosult, ha nem tétlenül bámulót, hanem a nagyok nyomán járó lelkes követőt jelent.

Pál István többször írt a Gyulafehérváron megjelenő Közművelődés című egyházi lapban. Az egyik tanulmánya (1911) éppen a hitoktatásról szól. Ebben hangsúlyozza, hogy nem helyeselhető az az eljárás, amelyik a tanulókat annyira megterheli a hittannal, hogy megunják. De azt viszont helyesnek tartja, hogy a hittani ismeretek közlése egyenesen arányos legyen más tantárgy ismeretek továbbításával, mert csak így lesz teljes a diákok műveltsége. Szerinte fontos, ha a különböző típusú iskolákban más tanterv szerint tanulják a hittant. Azt javasolja, hogy a gimnáziumok számára tudományosabb, míg a többi iskola számára általános műveltséget nyújtó tankönyvekből kell a hittant tanítani. Írásában kitér a középiskolában tanító tanárok képzésére is. Véleménye szerint a középiskolában hittant tanító tanárnak nem elég csupán a teológiát elvégezni, mert azzal a tudománnyal csak a teológusoknak nyújthat tudást. A tudományos felkészült-

ség mellett pedagógiai körütekintésre, didaktikai ügyességre és kateketikai jártasságra is szert kell tenniük. Továbbá azt is megállapítja, hogy a státusi gimnáziumokban a tanterv egységes és a hittan tanítását a hittanárok nagyon komolyan veszik. A hittanárok fizetése is azonos a többi tanáréval. Egyetlen gyenge pontnak a tankönyvek hiányát jelöli meg. Összegezve Pál István hitoktatásra vonatkozó megállapításait: a 20. század elején az erdélyi római katolikus iskolákban a vallásoktatást rendezett körülmények között és módszerekkel végzik.

Pál Istvánnak az ifjúsághoz címzett beszédeiből is sokat megtudhatunk.⁸

Ifjúsághoz írott beszédeit 1912-ben jelentette meg a székelyudvarhelyi Becsek nyomda, és amint előszavában írja: azért teszi közzé beszédeit, mert Kolozsvárról elhelyezték és el kellett szakadnia a Szent Imre Egyesülettől és a fiatal főiskolásokkal való találkozás lehetőségétől: „Ez történném velem, elhatároztam, hogy mindazt, amit a Szent Imre Egyesület érdekében különböző alkalommal írtam és mondtam, egy füzetbe összegyűjtöm, és emlékül Nektek adom.”

A kötet első beszédében egy nagyon fontos dologra hívja fel a figyelmet. Arra, hogy mi a célja az egyletnek és miért van az, hogy ebben a korban nagyon sok egyesület és egylet alakul, „ezt a kort valóban az egyletek korának mondhatni”.⁹

Mert minden jelentékenyebb törekvésnek a megvalósítására egyesületbe jönnek össze az emberek. „Mert amit egy nem bír meg, az erők egyesítésével könnyebbé, lehetővé válik.” Milyen fontos és bölcs gondolat! A kortárs pszichológia és neves kép-

⁸ PÁL István: *Ifjúsági beszédek*, Becsek D. fia nyomda Székelyudvarhely, 1912. mek.hu.

⁹ PÁL István: *Beszéde a Szent Imre Egylet díszalakuló ülésén*, 1903. május 17.

viselői ma is ezt javasolják az embereknek. A közösségi életet, a csoport támogató és megtartó erejét. A katolikus egyletbe tömörülő főiskolás ifjúságnak a következő célokról beszélt a kanonok: módot kell nyújtani arra, hogy a felsőbb tanulmányokra mindenfelőlről Kolozsvárra érkező ifjúságnak legyen alkalma önmagával rokonérszű társat találni, hogy a társadalom zűrzavarában ne tévedjen el, a nagyváros zajában ne vesszen el.

Néha aggodását fejezi ki: egy – akár ma is aktuális – probléma miatt. Dr. Számek Györgyhöz, a kolozsvári Szent József fiúnevelőintézet igazgatójához írt levelében a kanonok azt az észrevételét jelzi, hogy annak ellenére, hogy amíg az intézetben katolikus szellemben nevelt ifjak a középiskolai évek alatt ennek az értékrendnek megfelelően élnek cselekednek, a „nagybetűs” életbe való kikerülésük után „eltűnnek.” „Ennyi khatolikus férfiúnak hatása kellett volna hogy legyen az életre, de úgy látszik, hogy az életnek volt hatása rájuk.”

„Valami mulasztás van, vagy megszakadás a nevelésben”, és javaslatot is tesz: ideálokra van szüksége az ifjúságnak. Szent Imrét javasolja az erdélyi ifjúság védőszentjének, patrónusának. Igazi példakép az ifjúság számára. És arra bízattja a fiatalokat, hogy „legyen magatartásuk mindenkor méltó Szent Imre lovagjaihoz.”

„Csak meg kell gondolni (...), hogy mi Szent Imre a magyar ifjúságra, hogy minő tartalmat jelent az a fogalom, amelyet mi Szent Imréhez fűzünk, a vallásos és hazafias magyar ifjú lélekre!(..) mert ha mi ezt nem vesszük észre, nem látjuk meg, nem fogjuk fel s nem vesszük magunkba, (...) akkor hagyjunk békét az egész vállalkozásnak, mert nem vagyunk arra valók, hogy Szent-Imre fiainak mondjuk magunkat.” Ilyen ifjúsággal lehet kezdeni, lehet „az életnek menni”¹⁰

¹⁰ Uo.

Az 1907. november 13-án tartott jubiláris ünnepségen mondott beszédében ezeket a gondolatokat bontotta ki mélyebben. Mi befolyásolta Szent Imre jellemének az alakulását. „Amilyen ő volt, olyannak kell lennie általában a magyar ifúnak.” És okfejtése a következő: államalapító szent királyunk, Szent István tudta, milyennek kell lennie egy magyar ifúnak és hogyan kell nevelni, hogy magyar ember legyen belőle: a keresztény apostoli hit megtartása, az egyház, a papság tisztelete, az ősök követése, az imádság gyakorlása, a parancsok megtartása.

Ennek tükrében tanulásra, kötelességük teljesítésére biztatja a főiskolai hallgatókat: „Aki tanulmányait elhanyagolja, kötelességét elmulasztja, az nem is való közénk”, de: „amennyiben kötelességünk teljesítése után időnk engedi, ebből az időből juttatunk a köznek is.”

Érdekes és megszívlelendő gondolatokat ír az eljövendő értelmiségiek számára: „Önzés és ridegség az állásbeli kötelességet ugyan teljesíteni, de tovább aztán semmivel nem menni. Mi lenne ilyen felfogással a közből-, a társadalomból? Minden időben kellett tenni a közért, és akik ezért tudtak áldozatot is hozni, azok minden időben közbecsülésben állottak. Ebbe is azonban bele kell az embernek nevelődnie.” Ugyanakkor megjegyzi az 1908. november 11-én tartott beszédében, hogy „mi a harcban ahhoz az irányzathoz kívánunk csatlakozni, abban a munkában akarunk teljes erővel részt venni, amely nem felfogat és rombol, hanem konszervál-restaurál. Összegyűjti a múltnak tiszteletre méltó emlékeit és azokból épít és alkot történeti alapon az egész nemzet javára nagyot.(...) Ez lesz az igazi reneszánsz.”

Nagyon sokszor utal ifjúsághoz intézett beszédeiben arra, hogy az értelmiségnek feladatai vannak a társadalmi átalakulásban, „abban a nagy folyamatban, amely kétségkívül társadalmi átalakulással jár, a mozgalmat vezetni, irányítani az emberségnek az az osztálya van hívatva, amely arra készült, tanult és tud,

az úgynevezett értelmiség osztálya, amely ismeri az emberiség alakulási fejlődési menetét, képes abban irányelveket felismerni, azokat megérteni. Mert az emberiség életét elvek és azokra felépített tanok irányítják.(...) Ha nem az értelmiség vezet, hanem a tudatlan tömeg, az okvetlenül rombolással fog járni.” Sajnos a történelem beigazolta Pál István szavait.

És egy ma is megszívlelendő gondolat, amely aktualitását soha nem veszíti el (1909. november 17-én mondott megnyitóbeszéd): „Erős meggyőződésem, hogy a legértékesebb munka általában az ifúságnak, de különösen az ifúság azon részének nevelése, amely hivatva lesz a közéletben, mint tisztviselő a társadalmat irányítani, vezetni.(...) Ennél üdvösebb munkát a közélet szempontjából nem vezethet senki. Aki ezért áldozatot hoz, az jó célra áldoz.” Azt mondja: „Ha mi egy életerős vallásos és hazafias intelligens társadalmat teremtünk, ezzel szemben hiába próbálkozik a romboló szellem, nem fog győzni. A vallásos intelligencia megvéd.”

Azon túlmenően, hogy Pál István beszédeinek tanulmányozása betekintést nyújt a kor nevelési elveibe, pontosabban a katolikus felekezeti oktatás nevelési elveibe, elemezhetjük Pál István tanításainak aktualitását. Ma is fontos és aktuális kérdéseket boncolgat és irányelveket ad. A vallási és a nemzeti identitás kérdései... Hogyan tud egy nemzet fennmaradni? Az akkori liberalizmus és a mai liberális gondolkodás talán fényérvnyire van egymástól, de megoldási eszközöket nyújt a beszédeiben. És mint tudjuk nemcsak irányelveket, hanem hiteles példát is. Ha szentírási példát kellene párhuzamként állítani, akkor a talentumokról szóló példabeszédet hozhatnánk példának. Gazdálkodni azzal, amit Istentől kaptunk, ezt sugallja hallgatóinak Pál István. És még egy nagyon fontos üzenetet fogalmaz meg: az ősi hagyományok, „gyökerek” tiszteletét és ápolását. Mert csak így tudunk fennmaradni „a magyarnak a tiszteletre méltó nemzeti

hagyományától és történeti fejleményekből megállapított képétől eltérni nem szabad, minden nemzedék legyen a nemes törzsnek egy-egy szép hajtása, ez legyen a nemzetnek természetszerű fejlődése, növekedése, tökéletesülése, egészséges gyökereivel, erőteljes hajtásaival.”¹¹

¹¹ PÁL István: *Szent István király a magyar ifjúság tanítója*. Megnyitó beszéd a kolozsvári Szent Imre Egyesület 1907. évi jubileumi gyűlésén.

